

**МОРФОЛОГИЧНАТА КАТЕГОРИЯ ГЛАГОЛНО ВРЕМЕ
И ЗНАЧЕНИЕТО ПРЕДХОДНОСТ
В ТЕМПОРАЛНАТА СИСТЕМА
НА ИСПАНСКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ИНДИКАТИВ**

Полина Табакова
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

**THE MORPHOLOGICAL CATEGORY OF TENSE AND THE
ANTERIORITY IN THE TEMPORAL SYSTEM OF THE
SPANISH AND BULGARIAN INDICATIVE**

Polina Tabakova
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

In this study, anteriority is presented as the marked grammeme of the basic morphological category of tense in Spanish and Bulgarian, but also as a connecting link with the other morphological categories that form the temporal system of the two languages (the morphological category of plan and the morphological category of the perfect). The system (invariant) meaning of each temporal grammeme is presented. A model of the temporal system in Spanish and Bulgarian languages is proposed.

Key words: tense, temporal system, anteriority, Spanish, Bulgarian

Настоящото изследване си поставя няколко цели: да изведе една дефиниция за морфологичната категория (МК) глаголно време, валидна за темпоралната система на несубективната модалност в испанския и българския език, като акцентира върху спецификата на грамемата предходност; да предложи примерен темпорален модел на испанската и българската индикативна система; да опише инвариантното значение на глаголните форми, като се отчете взаимодействието между различните морфологични категории. На категорията глаголно

време в езика са посветени безброй трудове¹, но тук ще споменем само онези, на които се опира предложеният модел, тъй като са заимствани определени постановки от тях (напр. Бельо 1903 [1847]; Косериу 1996; Рохо, Вейга 1999; Герджиков 1973; Куцаров 2007).

Според Ж. Бояджиев извънезиковото време представлява физическа и природна даденост, а глаголното време е „рожба на човешкото езиково съзнание, което сегментира времевия континуум с оглед на глаголното действие“ (Бояджиев 2007: 222). Разделянето на линията на времето на минало, сегашно и бъдеще се е превърнало в клише, а алтернативни варианти на теорията за трите времена съществуват отдавна – например Аристотеловото разбиране за миналото и бъдещето като глаголни времена, а за сегашното като липса на маркираност по време (Буиж, ред. 2004: 1182), но трябва да отбележим, че именно тричленното деление е свързано с егоцентричната интерпретация на времето (Тилев 2021).

Учените са единодушни в определянето на лингвистичното време като деиктична, т.е. референциална категория (ГРАЕ 2009: § 23.1a), коректно е и определянето му като шифтърна категория (Вучева 2020: 277). Тясна е връзката на глаголното време с аспекта, поради което между двете категории често не се прави строго разграничение. Н. Кръстев припомня, че „темпоралните и аспектуалните съдържания често се преплитат, като в зависимост от типа език влизат в сложни взаимоотношения на допълване и превес на едните над другите“ (Кръстев 2018: 261). По наше мнение за темпорално-аспектуални форми в индикативната морфологична парадигма² следва да се приемат перфектните (резултативните) форми в двата езика, но не и формите на аориста (А) и имперфекта (И), които смятаме за темпорални грамемии (Табакова 2022).

Между испанския и българския език се наблюдава типологично сходство по отношение на организирането на глаголното време около един ориентир, който най-често е моментът на говорене (изказване-

¹ Преглед на становищата за категорията в испанския език може да се види у К. Боуял (Боуял 2006: 90 – 119), а такъв за българския глагол е направен от И. Куцаров (Куцаров 2007: 204 – 244).

² За част от т.нар. морфологична парадигма на испанския индикатив се приемат простите и сложните глаголни форми (образуваните от *haber + participio pasado*, т.е. перфектната група), а т.нар. аналитична парадигма се състои от глаголните перифрази, изразяващи модалност, темпоралност, но преди всичко граматична аспектуалност (Миткова 2008).

то)³, но редица изследователи смятат за необходимо отчитането и на други референции. Споделяме мнението на изследователите, които смятат, че във връзка с глаголното време са релевантни два ориентационни момента (референции) (Герджиков 1973: 138; Рохо, Вейга 1999; Куцаров 2007): момент на говоренето (изказването) и минал ориентационен момент, спрямо които ситуациите и резултатите от ситуации се ориентират в трите темпорални отношения – предходност, едновременност, следходност. Според Г. Герджиков и И. Куцаров може да се говори за общо четири ориентационни момента само по отношение на актуализацията на резултативните форми (Герджиков 1973; Куцаров 2007), но двата допълнителни бъдещи ориентационни момента (бъдещ спрямо момента на говоренето и бъдещ спрямо миналия ориентационен момент) нямат отношение към времевата локация. Г. Герджиков констатира, че при перфекта (П) и плусквамперфекта (Пл.) резултативните моменти съвпадат с момента на говоренето и с миналия ориентационен момент (Герджиков 1973: 139).

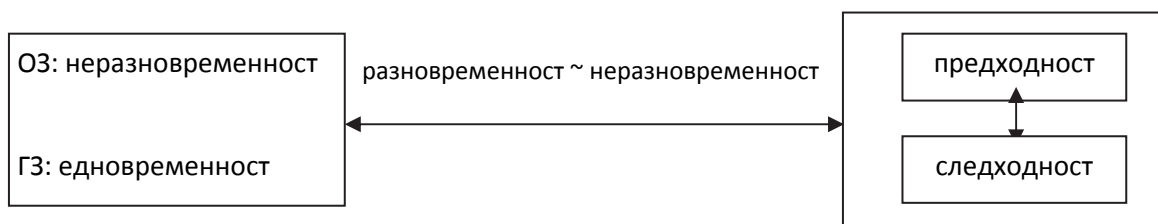
Според Г. Рохо и А. Вейга посредством категорията темпоралност „се изразява ориентацията на една ситуация или спрямо центъра (произхода) (най-често момента на говоренето – б. м., П. Т.), или спрямо друга вторична референция, която от своя страна е директно или индиректно ориентирана спрямо произхода“ (Рохо, Вейга 1999: 2879)⁴. Споменатият *произход* може да съвпада с момента на изказването, но това не е задължително. Организацията на системата се осъществява, като се изхожда от два критерия: темпоралната референция и темпоралното отношение. Разграничават се два типа темпорална референция: първична (референцията *произход*, от която възникват темпоралните отношения, или моментът на говоренето) и вторична референция (предходна на *произхода* референция). Темпоралните отношения, които могат да възникнат спрямо двете референции, са три: предходност, едновременност и следходност (Рохо, Вейга 1999). Като основни недостатъци на тази популярна концепция бихме могли да посочим, че макар да е отчетена вторичната референция, тя не е възп-

³ Понятието *момент* се употребява условно, защото „всъщност става дума за определена трайност, която е доста променлива според условията“ (Бояджиев 2007: 222). В този смисъл се препокрива с понятието *интервал*. Коректно би било също основният ориентационен момент да се назове и *момент на речта на говорещия*, защото по такъв начин се отразява деиктичната природа на категорията време, която се основава на триадата Аз – Тук – Сега (Тилев 2021: 43).

⁴ Преводите на лингвистичните определения от испански, английски език и руски език в текста са мои – П. Т.

риета като самостоятелно категориално значение, а перфектните форми също се приемат за темпорални в чист вид, без да се поставя под въпрос категориалната им принадлежност. Семантичното съдържание на „същинската“ категория време в българския език според И. Куцаров „се основава на отношението на действието към изказването. Това отношение може да бъде три вида – предходност, едновременност и следходност. Оттук и трите времена на българския глагол – минало (*писА*), сегашно (*пише*) и бъдеще (*Ще пише*)“ (Куцаров 2007: 244). Струва ни се, че от така представеното определение би следвало да се заключи, че съществува и „несъщинска“ категория време. По наше мнение точно в това се корени непълнотата на тази дефиниция – не обхваща темпоралните отношения, които се реализират в относителния план.

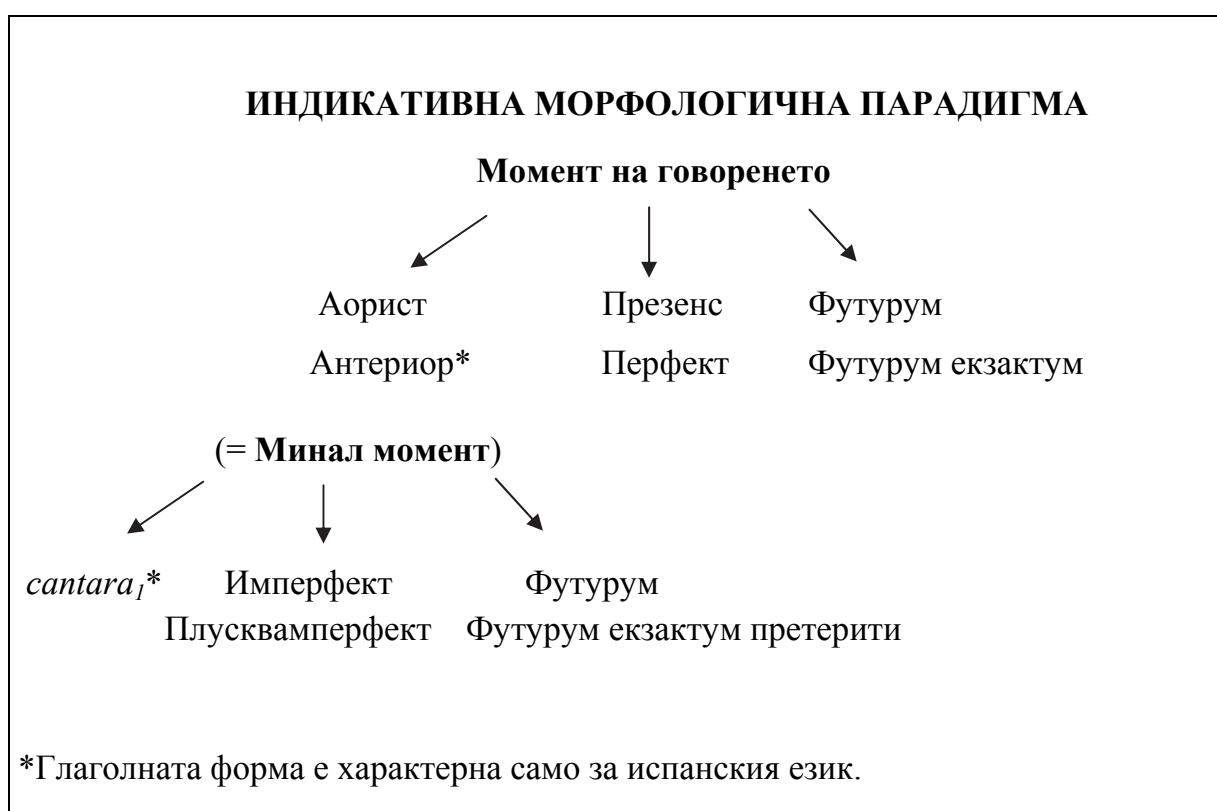
Тук се застъпва схващането, че семантичното съдържание на МК глаголно време в испанския и българския език се основава на отношението (предходност, едновременност или следходност) на глаголна ситуация (или резултат от ситуация) към момента на говоренето (= изказването) или към друга референция (= минал момент), която от своя страна е в отношение на предходност спрямо изказването. Прилагаме концепцията на И. Куцаров за конфигурацията на категорията на базата на привативната опозиция *неразновременност* ~ *разновременност*. Общото значение (ОЗ) на немаркирания член е *неразновременност*, а главното значение (ГЗ) е *едновременност*. Маркираният член *разновременност* съдържа две грамеми, които се намират в еквилибрентна опозиция помежду си – *предходност* и *следходност* (Куцаров 2007: 244 – 245) (вж. Фигура 1).

Фигура 1. Морфологичната категория глаголно време

На мнение сме, че темпоралната система в испанския и българския език се формира от три взаимодействащи си морфологични категории – глаголно време, план (таксис) и категорията на перфекта, които въпреки формално-семантичното си сходство нямат съвсем идентична функционалност в двата езика. МК глаголно време смятаме за базисна, а останалите две определяме като нейни субкатегории: МК

план (таксис) се възприема като „подчинена“ на глаголното време, защото възниква във функционалното субполе на грамемата предходност, а МК на перфекта може да се дефинира като темпорално-аспектуална категория, която също е тясно свързана с грамемата предходност. Като се опираме на темпоралните модели на А. Бельо (Бельо 1903 [1847]), Г. Рохо (Рохо 1974) и концепциите на П. Пашов, Г. Герджиков и И. Куцаров (Куцаров 2007), бихме могли да представим примерна схема, описваща организацията в немаркираната индикативна грамема от МК наклонение, тъй като само извън субективната модалност могат отчетливо да се открояват темпорални отношения (вж. Фигура 2).

Фигура 2. Примерен модел на темпоралната система в испанския и българския език

От гледна точка на теорията за морфологичните опозиции Г. Ганева посочва четири групи „времена“ в темпоралната система на испанския индикатив: 1) неотносителни неперфектни; 2) относителни неперфектни; 3) неотносителни перфектни и 4) относителни перфектни (Ганева 2003: 345), които отговарят на опозициите в МК на перфекта и МК план. Глаголните форми, ориентирани към момента на говоренето, наричаме неотносителни (абсолютни), а глаголните фор-

ми, ориентирани към минал момент на референция – относителни, като на базата на това противопоставяне се обособява МК план (таксис). МК глаголно време функционира чрез своите темпорални грамемии в двата плана на таксисната категория и отношенията предходност, едновременност, следходност на ситуация или резултат от ситуация се реализират спрямо съответната референция (момента на говоренето или минал ориентационен момент). Ако миналият ориентационен момент се намира в отношение на предходност спрямо момента на говорене, то логично следствие би била констатацията, че глаголните форми, чиято темпорална ориентация се определя спрямо минал ориентационен момент, също са в отношение на предходност спрямо момента на говорене. По думите на Б. Комри, ако дадено събитие E_1 е предходно по отношение на произхода O (т.е. момента на говорене), а друго събитие E_2 е от своя страна предходно на E_1 , то в такъв случай E_2 също е предходно по отношение на момента на говоренето O (Комри 1981: 26). Но макар да приемаме, че относителността възниква като грамема в сферата на предходността, тя се възприема като ново, надградено граматично значение на базата на темпоралното. Функционалността на грамемата относителност не се ограничава единствено до отнасяне в миналото, защото идеята за миналото не се обвързва само с обективните минали събития като факт, а е възможна и релацията със субективномодалната сфера на иреалиса. От методологическа гледна точка не би било коректно да се твърди, че относителните форми изразяват предходност, но бихме могли да кажем, че те имплицират това съдържание благодарение на генеалогичната връзка между двете грамемии. В този смисъл не разглеждаме относителните глаголни форми като „минали времена“, а като грамемии на друга категория, участваща в изграждането на претериталните наративни планове на дискурсивно равнище.

Морфологичната категория на перфекта характеризира глаголните ситуации по отношение на наличието на резултат от предходна ситуация в даден ориентационен момент. Важна специфика на функционално-семантичното субполе на категорията на перфекта е, че се пресича с функционално-семантичното поле (ФСП) на аспектиалността, а в перфектните форми за бъдеще време се пресича и с ФСП на модалността. Това е причината да приемем, че в широк смисъл маркираната грамема в категорията (резултативността/перфектността) е темпорално-аспектуално значение⁵. Основната причина, поради коя-

⁵ Смятаме за необходимо значенията резултативност и перфективност да бъдат разграничавани въпреки близката им семантика. Не смятаме, че перфективност-

то причисляваме категорията на перфекта към темпоралната система, е по-високата степен на морфологизация на перфектните форми в сравнение с останалите перифрастични конструкции в испанския език (Миткова 2008). Не споделяме мнението, че испанските перфектни форми изразяват предходност (ГРАЕ 2009, Миткова 2008), тъй като принципът на А. И. Смирницки (Смирницки 1959: 9), който прилагаме последователно, изисква инвариантното значение на групата на перфекта да се разграничи от темпоралните грамемите⁶. Испанската кралска академия говори за преход от резултативното значение на перфектните форми към предходността, който следва етапите резултативност > терминативност/перфективност > предходност (ГРАЕ 2009: 1677, 23.1i). Струва ни се, че по-коректно обяснение на специфичната функционалност на перфектните форми може да се търси в описвания от Ю. С. Маслов процес на преминаване от статалност към акционалност, с който се характеризира новоевропейският перфект (Маслов 1983). Твърде вероятно е този процес да засяга всяка резултативна грамема в различна степен, като се има предвид разнообразната семантична натовареност на отделните перфектни форми. От друга страна, не трябва да се пропуска и факторът *начин на действие* (нем. *Aktionsart*) при аспектуалната интерпретация на която и да е глаголна форма. Различните употреби на перфектните форми (резултативни, аористични (претеритални), универсални и евиденциални) определяме като контекстуални реализации, защото са следствие от разгръщането на функционално-семантичния потенциал на инварианта. За българския език подкрепяме тезата, че в зависимост от вида на глагола резултатът се реализира като ефект (с перфективи) или квалификация (с имперфективи и итеративи) (Чакърва 2017).

Глаголните форми, чрез които се реализира немаркираният член (едновременност) на категорията глаголно време в испанския и българския език, са формите на презенса (Пр.) (*canto; пея*) и перфекта (П.) (*he cantado; пял съм*) в абсолютния план и формите на имперфекта (И) (*cantaba; пеех*) и плюсквамперфекта (Пл.) (*había cantado; бях пял*) в относителния план. Значението на Пр. определяме като еднов-

та (свършеният вид) може да бъде системно значение на някоя от темпоралните грамемите, а по-скоро те само могат да осигурят „необходимия темпорален фон“ за изразяването на значенията перфективност/имперфективност (Чакърва 2003).

⁶ Принципът гласи, че „в нито една словоформа не могат едновременно да се съединят категориални форми (грамемите – б. м., П. Т.) от една и съща категория [...]“, а в испанската глаголна форма anteriop (Ант.) се съчетават перфектна и аористна грамема (*hube cantado*).

ременност на ситуация с момента на говоренето, а това на И – като едновременност на ситуация с минал ориентационен момент. Значението на П дефинираме като едновременност на резултат от ситуация с момента на говоренето, а това на Пл. – като едновременност на резултат от ситуация с минал ориентационен момент.

Глаголните форми, чрез които се реализира маркираната грамема следходност в испанския и българския език, са формите на футурум (Ф) (*cantaré; ще пея*) и на футурум екзактум (ФЕ) (*habré cantado; ще съм пял*) в неотносителния план, а в относителния план чрез формите на футурум претерити (ФП) (*cantaría; щях да пея*) и на футурум екзактум претерити (ФЕП) (*habría cantado; щях да съм пял*). Значението на Ф се определя като следходност на ситуация по отношение на момента на говоренето, а това на ФЕ – като следходност на резултат от ситуация по отношение на момента на говоренето. Значението на ФП представлява следходност на ситуация по отношение на минал ориентационен момент, а значението на ФЕП – следходност на резултат от ситуация спрямо минал ориентационен момент. Става ясно, че перспективата, от която се характеризира значението следходност, е изцяло зависима от концепцията за двата ориентационни момента, в която липсва бъдещ ориентационен момент, тъй като той е ирелевантен за темпоралната стратификация.

Проблемът за глаголните форми, които представят другата маркирана грамема в МК глаголно време – грамемата предходност, изисква повече внимание. Въпросът за асиметрията между миналото и бъдещето в плана на изразяването и в плана на съдържанието е обсъждан многократно в лингвистичната литература, а ситуацията се усложнява от факта, че „езиците често имат няколко темпорално-аспектуални форми за изразяване на всеки сегмент от линията на времето“ (Буиж, ред. 2004: 1182). В почти всички естествени езици се наблюдава превес на глаголните форми, изразяващи идеята за минало, и причината за това своеобразно неравенство се приписва на факта, че „миналото време описва нещо реално преживяно (= факти, които са станали, т.е. вече са имали място в действителността), докато бъдещето време описва онова, което все още само трябва или може да стане“ (Мелчук 2015: 64). Ето защо в сферата на миналото се разграничават повече глаголни категории, които сами по себе си са различни средства за експлициране на минали ситуации, отколкото в тази на неминалото. Според някои учени миналото време в тесен смисъл е това средство, „чиято основна функция е да маркира отминалост (англ. *pastness* – б. м., П. Т.) на референтната точка спрямо момента на говорене, без

в същото време да индикира перфективност или евиденциалност. Обективен пример е простото минало време в английския език“ (Буиж, ред. 2004: 1183)⁷.

В абсолютния план с предходност е маркирана аористната грамема, която в испанския език има две форми – проста, аорист (А) (*canté*), и сложна, антериор (Ант.) (*hube cantado*), докато българският език не разполага с резултативен корелат на аорист (А) (*нях*). Причината за невъзникването на резултативна аористна грамема вероятно се крие в омонимията на формите на глагола *съм* за аорист и имперфект, както и във функционалния потенциал на плюсквамперфект (Пл.), с който може да се изрази ситуация, предходна на друга минала ситуация. Според нас испанският А не трябва да се определя като перфективен, защото може да участва както в перфективни (*Ella limpió las ventanas en 2 horas*), така и в неперфективни ситуации (*Ella limpió ventanas 2 horas*). Българският А може да се съчетава с трите компонента на видовата триада (свършен вид, несвършен вид и итератив) (Чакърва 2003) и се определя като свидетелска форма. Системното значение на А дефинираме като предходност на ситуация по отношение на момента на говоренето, а това на Ант. – като предходност на резултат от ситуация спрямо момента на говоренето. Смятаме, че няма достатъчно основания за изключването на Ант. от темпоралната система на испанския глагол (вж. напр. у Рохо, Вейга 1999). По наше мнение неговата специфика се корени във факта, че е маркиран с предходност и резултативност, което води до невъзможност за актуализация на резултата и следователно до сливането на резултативното значение с имплицитно заложената в него предходна ситуация. Така съдържанието на Ант. се възприема по-скоро като предходност на ситуацията спрямо момента на говоренето, а това го доближава до простите форми и засяга предимно функционалното поле на А. Интересно е да се отбележи, че Ант. участва само в перфективни ситуации (исп. *Aoristo de Compleción*) и тази особеност приписваме на темпорално ограниченото с предходност резултативно значение, което предопределя съчетанието на глаголната форма с телични лексеми, срв.: *Cuando hubo terminado, se inclinó hacia mí y me lamió los labios*. Пре-

⁷ В същото изследване е направен обзор на различните възможности за изразяване на минали ситуации в езиците, но трябва да се отбележи, че авторите възприемат относителните времена (напр. имперфекта) като минали времена (Буиж, ред. 2004: 1182 – 1183), а не като грамемии на самостоятелна морфологична категория, както се смята тук.

вод: *Щом приключи, се наведе към мен и облиза устните ми* (CRZ/КРС).

Въпросът за реализирането на трите възможни темпорални грамеми в относителния план е спорен по отношение на испанския език, докато за ситуацията в българския език няма съмнения, защото не съществува глаголна форма, която да „изразява едновременно предходност и относителност“ (Куцаров 2007: 256), навярно поради същите причини, изложени по-горе, с които се обяснява липсата на резултативен аористен корелат. Испанският език обаче е разполагал с индикативна относителна форма, изразяваща предходност (*cantara₁*), която е интересна с това, че е започнала да функционира в сферата на модалността като конюнктивен имперфект (*cantara₂*), което става възможно поради близостта на „нереферентните наклонения и непрезентните времена – отдалеченото минало (относителната предходност – б. м., П. Т.) може да се разглежда като предполагаемо (време – б. м., П. Т.)“ (Мелчук 2015: 147). В съвременния испански език обаче отново се наблюдават индикативни употреби на *cantara₁* предимно в публицистичната и научната сфера с етимологичното ѝ значение относителна предходност, срв.: *El anuncio se produce en la segunda semana en el poder del nuevo presidente, menos de 20 días después de que el Gobierno de Donald Trump **volviera** (= *había vuelto* – П. Т.) a incluir a Cuba en la lista de los países patrocinadores del terrorismo* (EP). Смятаме за основателно да приемем, че *cantara* е бипартиципална форма⁸, функционираща в двете модални парадигми. Резултативният ѝ корелат – *hubiera cantado*, не притежава индикативни стойности и функционира в субективната модалност като перфектна конюнктивна грамема. Прави впечатление, че глаголните форми Пл. (*había cantado*), Ант. (*hube cantado*) и формата за относителна предходност *cantara₁* са много близки по значение, неслучайно *hube cantado* и *cantara₁* се характеризират с изключително ниска фреквентност, тъй като засягат функционалните полета на А и Пл.

В заключение, в полето на неперфектните форми на неотносителния и на относителния план на индикатива в съвременния испански език темпоралната опозиция *разновременност* ~ *неразновременност*

⁸ Терминът *бипартиципална форма* е на Г. Герджиков и с него се назовава съвпадението между двустранно обусловени форми, членове на две парадигми, като това съвпадение не е произволно, а „исторически и семантично обусловено“ (Чергова 2012: 198). С други думи, формата *cantara* функционира като форма „по съвместителство“ (терминът е на И. Куцаров (Куцаров 1994) в конюнктивната парадигма.

функционира в пълния си обхват – могат да се реализират трите темпорални грамемии – едновременност (*canto, cantaba*), предходност (*canté, cantara₁*) и следходност (*cantaré, cantaría*) на ситуация по отношение на момента на говоренето или минал ориентационен момент. Що се отнася до българския език, в неотносителния план също се реализират трите темпорални грамемии – едновременност (*нея*), предходност (*нях*) и следходност (*ще нея*) на ситуация по отношение на момента на говоренето, но опозицията в относителния план се свежда до *неследходност* (с главно значение на немаркирания член *едновременност*) (*неех*) ~ *следходност* (*щях да нея*) на ситуация по отношение на минал ориентационен момент. В полето на перфектната група на неотносителния план в испанския индикатив се наблюдават трите темпорални отношения – едновременност (*he cantado*), предходност (*hube cantado*) и следходност (*habré cantado*) на резултат от ситуация по отношение на момента на говоренето, докато в българския език опозицията се редуцира до *неследходност* (с главно значение *едновременност*) (*нял съм*) ~ *следходност* (*ще съм нял*). В относителния план в индикативната парадигма на двата езика опозицията също се свежда до *неследходност* (с главно значение на немаркирания член *едновременност*) (*había cantado, бях нял*) ~ *следходност* (*habría cantado, щях да съм нял*) на резултат от ситуация по отношение на минал ориентационен момент. Глаголните форми, маркирани със значението предходност в индикативната морфологична парадигма на испанския език, са формите на аорист (*canté*), антериор (*hube cantado*) в абсолютния план и бипартиципалната глаголната форма *cantara₁* в относителния план. В българския език единствената глаголна форма, маркирана със значението предходност, е аористната грамема (*нях*). Значението предходност има тясна връзка с грамемите относителност и резултативност, поради което относителните и перфектните глаголни форми имплицират семантиката на предходността и участват в комбинаторните техники за изграждане на наративните планове на дискурсивно равнище.

ЛИТЕРАТУРА

- Бельо 1903 [1847]:** Bello, A. *Gramática de la lengua castellana destinada al uso de los americanos*. París: A. Roger y F. Chervoviz, editores, 1903.
- Боулял 2006:** Boullal, K. *El sistema verbal del español (con especial atención al uso de los tiempos)*. Granada: Universidad de Granada, 2006.

- Бояджиев 2007:** Бояджиев, Ж. *Увод в общото езикознание.* [Boyadzhiev, Zh. Uvod v obshtoto ezikoznanie.] София: Парадигма, 2007.
- Буиж, ред. 2004:** Booij, G., Lehmann, C., Mudgan, J., Skopeteas, S. *Morphology: An International Handbook on Inflection and Word-Formation, vol. 2.* Berlin, New York: De Gruyter, 2004.
- Вучева 2020:** Vucheva, E. *Morfología del español actual. Del sistema al discurso.* София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2020.
- Ганева 2003:** Ганева, Г. Испанската темпорална система от гледна точка на теорията на морфологическите опозиции. [Ganeva, G. Ispanskata temporalna sistema ot gledna tochka na teoriyata na morfologicheskite opozitsii.] // *Езикът и литературата в епохата на глобализацията.* София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2003, 345 – 351.
- Герджиков 1973:** Герджиков, Г. Българските глаголни времена като система. [Gerdzhikov, G. Balgarskite glagolni vremena kato sistema.] // *Известия на Института за български език*, кн. XXII, 125 – 150.
- ГРАЕ 2009:** GRAE (Gramática de la Real Academia Española, Asociación de Academias de Lengua Española). *Nueva gramática española, Morfología. Sintaxis I.* Madrid: Editorial Espasa Libros, 2009.
- Кръстев 2018:** Кръстев, Н. *Същност и универсални характеристики на името и глагола.* [Krastev, N. Sashtnost i universalni harakteristiki na imeto i glagola.] София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2018.
- Комри 1981:** Comrie, B. On Reichenbach's Approach to Tense. // *Papers from the Seventeenth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society (R. A. Hendrik, C. S. Masek, M. F. Miller eds.).* Chicago: University of Chicago, 1981, III, 24 – 30.
- Косериу 1996:** Coseriu, E. *El sistema verbal románico,* México: siglo veintiuno editores, 1996.
- Куцаров 1994:** Куцаров, И. *Едно екзотично наклонение на българския глагол.* [Kutsarov, I. Edno ekzotichno naklonenie na balgarskiya glagol.] София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1994.
- Куцаров 2007:** Куцаров, И. *Теоретична граматика на българския език.* [Kutsarov, Iv. Teoretichna gramatika na balgarskiya ezik. Morfologiya.] Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2007.
- Маслов 1983:** Маслов, Ю. С. Резултатив, перфект и глагольный вид. [Maslov, Yu. S. Rezul'tativ, perfekt i glagol'ny vid.] // *Типология*

- результативных конструкций (результатив, статив, пассив, перфект), стр. 41 – 53. Ленинград: Наука, 1983.
- Мелчук 2015:** Мелчук, И. А. *Курс по обща морфология. Част втора: Морфологични значения.* [Melchuk, I. A. Kurs po obshta morfologiya. Chast vtora: Morfologichni znacheniya.] София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2015.
- Миткова 2008:** Миткова, А. *Функционално-семантичната категория аспектиалност в съвременния испански език.* [Mitkova, A. Funktsionalno-semantichnata kategoriya aspektualnost v savremenniya ispanski ezik.] София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2008.
- Рохо, Вейга 1999:** Rojo, G., Veiga, A. El tiempo verbal. Los tiempos simples. // *Gramática descriptiva de la lengua española. Vol. 2.* (I. Bosque, V. Demonte eds.). Madrid: Espasa Calpe, S. A., 1999, 2867 – 2934.
- Смирницки 1959:** Смирницкий, А. И. *Морфология английского языка.* [Smirnitskiy, A. I. Morfologiya angliyskogo yazyka.] Москва: Литературы на иностранных языках, 1959.
- Табакова 2022:** Табакова, П. Относно въпроса за мястото на аорист и имперфект и тяхното противопоставяне в темпоралната система на испанския и българския език. [Tabakova, P. Otnosno vaprosa za myastoto na aorist i imperfekt i tyahnoto protivopostavyane v temporalnata sistema na ispanskiya i balgarskiya ezik.] // *Verba iuvenium* (Словото на младите). Годишник на Националната научна конференция за студенти и докторанти. Пловдив, 2021. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 2022, бр. 4, 117 – 131.
- Тилев 2021:** Тилев, Е. Времето като абстракция – аспекти и проблеми на темпоралността в лингвистичните изследвания. [Tilev, E. Vremeto kato abstraktsiya – aspekti i problemi na temporalnostta v lingvistichnite izsledvaniya.] // *Български език и литература*, т. 63, № 1, 36 – 48.
- Хили Гая 1980 [1943]:** Gili Gaya, S. *Curso superior de sintaxis española.* La Barcelona: Biblograf, 1980.
- Чакърлова 2003:** Чакърлова, Кр. *Аспектиалност и количество.* [Chakarova, Ch. Aspektualnost i kolichestvo.] Велико Търново: Фабер, 2003.
- Чакърлова 2017:** Чакърлова, Кр. Семантико-функционална характеристика на българските перфективи. [Chakarova. Ch. Semantiko-funktsionalna harakteristika na balgarskite perfektivi.] // *Доклади от Юбилейната научна сесия „Съвременни тенденции в езиковедс-*

ките изследвания“, посветена на 85 години от рождението на проф. д.ф.н. Йордан Пенчев. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2017, 82 – 99.

Чергова 2012: Чергова, В. *Конюнктивният имперфект в съвременния португалски език.* [Chergova, V. *Konyunktivniyat imperfekt v savremenniya portugalski ezik.*] София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2012.

ЕКСЦЕРПИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ

EP: Електронен вестник *El País*, Испания.

CRZ/КРС: Carlos Ruiz Zafón. *El juego del ángel.* Barcelona: Planeta, 2018. [Карлос Руис Сафон. *Играта на ангела.* Преводач: Светла Христова. София: Изток – Запад, 2009.]